

Innhold

Forord	13
Kapittel 1 Barn, oppvekst og utvikling	15
<i>Liv Mette Gulbrandsen</i>	
Noen perspektiver på utviklingspsykologi	16
Hva skal vi med teori?	16
Teori	17
Psykologiske utviklingsperspektiver	18
Fellestrekk og variasjon	21
Oppvekst og utvikling	22
Utvikling og læring	23
Miljø, omgivelser og kontekst	23
Alder, kjønn, etnisk og sosial bakgrunn	24
To barn: Rishansen og Aisha Khan	26
Barn og barndom i nåtidas Norge	37
Familieformer og barneomsorg	37
Innfødt og innvandret	38
Barnehage, skole, SFO	39
Religion og livssyn	40
Kapitlene som kommer: En presentasjon av bokas kapitler	41
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	50
Hvis du vil lese mer	50
Kapittel 2 Urie Bronfenbrenner: En økologisk utviklingsmodell ..	51
<i>Liv Mette Gulbrandsen</i>	
Mikrosystem	54
Mesosystem	59
Eksosystem	60
Makrosystem	62
Tidssystemer	64
Den utviklende personen	66
Visualiserte modeller	67
Avsluttende kommentarer	72
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	72
Hvis du vil lese mer	72

Kapittel 3 Den klassiske psykoanalysens grunnbegreper:	
Normalutvikling og psykopatologi hos barn og unge	73
<i>Geir Høstmark Nielsen og Per-Einar Binder</i>	
Innledning	73
Noen kjerneantakelser i psykoanalytisk tenkning	76
Barneseksualitet og utviklingen av driftene	78
Oralfasen	79
Analfasen	80
Den falliske fasen	80
Latensfasen og genitalfasen	81
Strukturmodellen av personligheten: Instansene og det psykiske apparat	82
Angst og angstdynamikk	84
Fra «det»-psykologi til «jeg»-psykologi	85
Jeget og forsvarsmekanismene	85
Jegutviklingen	87
Utviklingslinjer og utviklingsdiagnose	89
Regresjon i normal utvikling	91
Utviklingsforsinkelser og utviklingspsykopatologi.	92
Angsttilstander.	94
Aggresjon.	95
Spesielt om forstyrrelser i adolescensen.	96
Klassisk psykoanalyse: Avsluttende kommentarer	97
I overgangen mellom den klassiske og den relasjonelle psykoanalysen – Erik Homburger Erikson	99
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	103
Hvis du vil lese mer	103
 Kapittel 4 Selvet og relasjonene – nyere psykoanalytiske perspektiv .	104
<i>Per-Einar Binder og Geir Høstmark Nielsen</i>	
Fra Freud til vår tid	104
W.R.D. Fairbairn – bedre å være en djevel i en verden styrt av Gud, enn en engel i helvete	107
En objektrelasjonsteori blir til	107
En teori om mønstrene i kjærlighetsbånd.	108
Fairbairn i dag	109
Melanie Klein og Wilfred Bion – splitting, proektiv identifikasjon og containment	109
Virkeligheten får farge og mening gjennom fantasiene	110
Den paranoid-schizoide posisjonen	111
Splitting	111
Proektiv identifikasjon	112
Når kjærligheten seirer – den depressive posisjonen	113
Det å romme («containment»)	114

Donald W. Winnicott – barnet, det holdende miljø og lekens utviklende kraft	115
Holding	115
Speiling	116
Speiling og holding hos Rikard og Aisha	117
Et radikalt relasjonsperspektiv	118
Lek er sunnhet	119
Heinz Kohut introduserer selvpsykologien – hvordan dannes et selv, hvordan heles et selv?	122
Narsissismeteorien	123
Selvobjektene	123
Selvet	124
Ambisjonenes pol.	124
Idealenes pol	125
Likhet og talenter.	127
Optimal frustrasjon og omdannende internalisering.	128
Gir Kohut en universell beskrivelse av selvutvikling?	129
Den relasjonelle psykoanalysen.	130
Den relasjonelle psykoanalysens kunnskapssyn	131
Ulike nivå av relatering	132
Hvor er det menneskelivet utspiller seg?	134
Avslutning	137
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	137
Hvis du vil lese mer	138
Kapittel 5 Tilknytning: teori og forskning	139
<i>Lars Smith</i>	
Hva er tilknytning?	139
Tilknytningsteori	141
Tilknytningsmønstre mellom barn og foreldre	143
De tre hovedmønstrene	145
Sammenbrudd i tilknytningsstrategi: desorganisering.	148
Faser i utviklingen av tilknytning	149
Det biologiske grunnlaget	152
Kulturelle variasjoner	156
Hvem kan fungere som tilknytningspersoner?	159
Forhold som fremmer trygg eller utrygg tilknytning.	160
Tilknytningens stabilitet og senere utvikling	163
Indre arbeidsmodeller av barnets sosiale verden	168
Tilknytning, temperament og sårbarhet	172
Barns sårbarhet og intervensjon	176
Konklusjon	176
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	177
Hvis du vil lese mer	178

Kapittel 6 Daniel Sterns utviklingsmodell	179
<i>Björg Røed Hansen</i>	
Innledning om Daniel Stern (1934–2012) og hans forfatterskap . . .	179
Bakgrunnen for Sterns utviklingsmodell.	180
Ny forskning bidrar til kunnskap om spedbarnet	180
To nye 'vinduer' inn til spedbarnet	181
Følelsesregulering – et dyadisk organiseringsystem	183
Ulike utgangspunkt for utviklingsmodeller	184
Barnets utvikling av et selv	185
Begrensninger ved gjensidighetsperspektivet.	186
Sterns utviklingsmodell	187
Formulering av suksessive områder for selvforneemmelse	187
Det gryende selv.	189
Kjerneselvet	191
Det subjektive selv	193
Det verbale selv	196
Det narrative selv	198
Noen kliniske perspektiver	202
Et tilbakeblikk på Sterns modell.	204
Sterns betydning i et utviklingspsykologisk og empirisk perspektiv.	206
Betydningen av Sterns modell for terapiforståelse.	208
Avslutning	210
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	210
Hvis du vil lese mer	211
Kapittel 7 Jean Piaget: En konstruktivistisk teori om barns utvikling	212
<i>Karsten Hundeide og Liv Mette Gulbrandsen</i>	
Bakgrunn for Piagets psykologi: Biologi og erkjennelsesteori	212
Erkjennelsens utvikling	214
Assimilering, akkommodering og ekvilibrasjon	214
Operative forståelseskategorier, symboler og figurativ kunnskap . .	217
Aktiv tilegnelse gjennom handling	218
Nødvendigheten av samarbeid og diskusjon mellom likeverdige partnere	220
Utviklingsstadiene i Piagets teori	221
Noen kritiske innvendinger mot Piagets teori.	227
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	233
Hvis du vil lese mer	234

Kapittel 8 Lev Semjonovitsj Vygotskij og den kulturhistoriske psykologi.	235
<i>Jacob Klitmøller og Pernille Hviid</i>	
Innledning	236
Vitenskapsteoretiske forutsetninger – filosofi, teori og psykologiens krise.	239
Metode og gjenstand	239
Den kulturhistoriske psykologiens grunndimensjoner – fylogenese, sosiogenese og ontogenese	242
Lavere funksjoner – den fylogenetiske roten	242
Redskaper og tegn – den sosio-genetiske roten	243
Barnets psykologiske utvikling – ontogenesen	244
Sentrale begreper	245
Den sosiale situasjonen for utvikling –Vygotskijs «barneperspektiv».	250
Om å undersøke den sosiale situasjonen for utvikling.	252
Lekens betydning for utvikling.	254
Konklusjon	257
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	257
Hvis du vil lese mer	258
Kapittel 9 Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling	259
<i>Liv Mette Gulbrandsen</i>	
Ei jente og noen sentrale begreper	259
Kulturpsykologiske røtter og forgreininger	262
Kulturpsykologi: Psykologi og kultur	262
Det kulturelle og det sosiale	263
Det kulturelle, det sosiale og det personlige	265
Nok et rotsystem: Georg Herbert Meads teoretiske perspektiver.	265
Kulturpsykologiske forgreininger I: Medierte handlinger og kulturelle redskaper	268
Kulturpsykologiske forgreininger II: Deltakelse i praksisfellesskap	273
Historiske og personlige tidshorisonter.	275
Prolepsis som kjønnet tidshorisonter.	276
Personlig utvikling som prosesser over tid.	279
Avslutning	282
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	283
Hvis du vil lese mer	283

Kapittel 10 Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling . . .	284
Et kulturpsykologisk perspektiv	
<i>Karsten Hundeide</i>	
Innledning	284
Det sosiokulturelle og historiske perspektiv: Hinsides det	
individuelle	285
Sosiokulturelle rammer: Diskurser og virksomheter	286
Appropriering av kulturelle redskaper – artefakter	288
Barnet som kulturell lærling	289
Om kontrakter i barns utvikling	290
Handlingers mening avhenger av kontraktforholdet mellom	
dem som handler	293
Kritikk av tilknytningspsykologi.	295
Kontrakter og posisjonering	297
Posisjonering i klassens intersubjektive rom	298
Fortolkende tilnærming	301
Avslutning	302
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	302
Hvis du vil lese mer	303
 Kapittel 11 Systemteoretisk forståelse av familier med barn	304
<i>Sissel Reichelt og Rolf Sundet</i>	
Utviklingen av familierapiteori og familierapi	305
Synspunkter på barns utvikling	306
Den første fasen i utvikling av systemteori	307
Kybernetikk	308
Kommunikasjonsteori	309
Terapeutiske modeller som er basert på systemteori	311
Strategisk terapi	311
Synspunkter på barn i strategisk tenkning	313
Den strukturelle tradisjonen.	313
Viktige strukturelle begreper	314
Intervensjoner i strukturell terapi	315
Synspunkter på barn i strukturell tenkning.	315
Et tilbakeblikk på strategiske og strukturelle modeller	316
Postmodernistiske ideer som har hatt innflytelse på	
familierapifeltet	318
Vi kjenner ikke en virkelighet som er uavhengig av observatøren .	319
Språket konstruerer den virkeligheten vi kjenner	320
Postmodernisme og terapi	321
Terapiformer som er sterkt inspirert av postmodernismen	323
Løsningsorienterte terapiformer	323
Narrativ tenkning og terapi	325

Implikasjoner av postmodernistisk tenkning og terapimodeller for synet på barn og deres utvikling	328
Språkets betydning.	329
Narrativens betydning.	329
Utviklinger etter det postmoderne.	329
Framtiden – hva kan den bringe?	334
Avslutning	334
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	336
Hvis du vil lese mer	337
Kapittel 12 Atferdsterapi og atferdsanalyse	338
<i>Jan Skjerve</i>	
Atferdsterapi	338
Røtter	339
Utviklingstendenser	342
Sosial avviksmode.	344
Atferdsanalyse og atferdskartlegging	346
Kartlegging	346
Kontrolldesign	348
Kategorisering av atferd	349
Diagnoser.	349
Kartleggingsmetoder	349
Behandlingsformer.	350
Etiske utfordringer	353
Noen antakelser	355
Atferdsterapi, læringspsykologi, oppdragelse og utvikling.	357
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	360
Hvis du vil lese mer	360
Kapittel 13 Opplæring av foreldre til barn med atferdsvansker.	361
<i>Willy Tore Mørch</i>	
Å ha et barn med atferdsvansker.	361
Atferdsvansker, risikofaktorer og forskning.	362
Teoretisk rasjonale for behandlingen.	364
Hvordan få tilbud fra DUÅ	365
Behandlingskomponenter.	366
Barnestyrt lek.	366
Å motivere barn	367
Grensesetting	367
Beskjeder	368
Ignorering	368
Tenkepause	368
Problemløsning	369
De voksnes rolle	370

Konklusjon	371
Hvis du vil arbeide mer med stoffet	372
Hvis du vil lese mer	372
Om forfatterne	373
Litteraturliste	376
Stikkord	401

Forord

Denne boka ble til fordi den var noe jeg savnet i mitt samarbeid med studenter ved Bachelorstudiet i barnevern ved Høgskolen i Oslo. Jeg underviste både i «flerkulturelle temaer» og i utviklingspsykologi og var stadig på leiting etter egnet fagstoff; helst ei bok som kunne presentere utviklingspsykologier på en relevant og tydelig måte. Slik kan den legge et solid teoretisk grunnlag for studentenes videre arbeid med psykologi og tilgrensende fag og ikke minst med anvendte problemstillinger. Som andre profesjonsutøvere som har med store og små mennesker å gjøre, trenger barnevernspedagoger et faglig fundament som kan bidra til systematisk og reflektert praksis.

Både studenter og kolleger har vært invitert inn i den relativt lange prosessen et bokprosjekt er. Heldigvis var det flere som takket ja til invitasjonen, og som har bidratt med nyttige tilbakemeldinger. Særlig verdifull har studentenes involvering vært; mange har tatt seg bryet med å lese «utenom pensum» og gitt kommentarer ut fra sine ulike posisjoner i studieforløpet. Tusen takk til dere alle sammen!

Riktignok ble boka skrevet ut fra et opplevd behov ved et bestemt studium, men det har vært et mål å tilby ei lærebok også for andre studier og studenter som vil ha nytte av en relativt grundig og oppdatert innføring i utviklingspsykologiske teorier og perspektiver. Dette er teoretiske forståelser som trekkes inn i mange barnerettede utdanninger ved høyskoler og universiteter. Boka er også blitt oversatt til dansk og har kommet ut i Danmark siden 2009.

For å lage ei lærebok på høyt faglig nivå, valgte jeg å alliere meg med kolleger med lang erfaring som forskere, klinikere og lærere. Medforfatterne i denne boka har alle solide faglige posisjoner på sine felt. Jeg er glad for og stolt over at de har vært villige til å legge ned en betydelig arbeidsinnsats for å virkeliggjøre og videreutvikle bokideen. I denne andre utgaven av boka har det også kommet noen nye til. Takk for spennende samarbeid!

De fleste kapitlene er skrevet om i større eller mindre grad for denne versjonen, men noen «klassiker»-kapitler er uendret fra førsteutgaven. Det gjelder kapitlene om Bronfenbrenner, klassisk psykoanalyse, Piaget og atferdsanalyse. Karsten Hundeide gikk bort i 2011. Jeg finner imidlertid stadig hans kapittel om «Diskurser, redskaper og kontrakter i barns utvikling» relevant, og har derfor også tatt det med i uendret form fra første utgave.

Fra Universitetsforlagets side er det først og fremst redaktør Wenche Bjørnebekk som har holdt i tråder og bidratt til nødvendig samordning og framdrift. Det har vært betryggende – og nødvendig. Takk også til lærere og studenter som har tatt boka i bruk. Jeg håper den er til hjelp i mange studier, og at den gjennom sin utbredelse til flere utdanninger kan bidra til en felles faglig plattform for ulike profesjonsgrupper som skal samarbeide med og om «den samme ungen».

Oslo, november 2016

Liv Mette Gulbrandsen